

OLGA GIGURTU

Amintiri și icoane din trecut

Ediția a II-a

Prefață de Georgeta Filitti

CORINT

Redactare: Antonia Kacsó

Tehnoredactare computerizată: Lorena Ionică, Mihaela Ciufu

Design copertă: Dan Mihalache

Ilustrație copertă: Fiica Olgăi Gigurtu, Valeria Gigurtu Chiru (prima din dreapta), cu familia, la Gura Foi, la moșia familiei Chiru, în 1936 (din arhiva personală a Alexandrei Văllimărescu).

Ilustrații interior: Din arhiva personală a Alexandrei Văllimărescu.

Notă asupra ediției

Volumul reproduce ediția din 1935, apărută la editura Scrisul românesc din Craiova. Ne-am străduit să păstrăm farmecul limbii și al stilului autoarei, intervenind doar acolo unde era strict necesar pentru ca textul să fie inteligibil pentru cititorul de azi.

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN 978-606-8723-12-9

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GIGURTU, OLGA

Amintiri și icoane din trecut / Olga Gigurtu ; pref. de Georgeta Filitti. - București : Corint Books, 2015
ISBN 978-606-8723-12-9

I. Filitti, Georgeta (pref.)

821.135.1-32

A FOST ODATĂ...

PREFAȚĂ

Să ai nostalgii pentru trecut e în firea omului. S-o poți exprima în scris e un dar pe care nu îl are oricine.

Olga Gigurtu, născută în 1855, are o ascendență ilustră. Tatăl, Barbu Bălcescu, era fratele revoluționarului pașoptist Nicolae, iar mama era fiica lui Costache Aman, frate cu pictorul Theodor Aman. Măritată de timpuriu, așa cum se întâmpla cu mai toate fetele la acea vreme, cu un căpitan, Petre Gigurtu, școlit la St. Cyr, la urmă general, naște șapte copii și se stinge din viață în 1940. Se înscrie astfel într-un lung șir de oltence care-și urmează vocația impusă de condiția socială: se mărită respectabil, are mulți copii și își conduce atent gospodăria.

Olga Gigurtu face un pas mai departe și lasă mărturiile despre o lume uimitoare, plină de dinamism, trufașă, adevărată pepinieră de personalități puternice, cum aveau să fie Vasile Lascăr, Nicolae Titulescu sau Constantin Argetoianu — ca să nu-i amintim decât pe cei pomeniți de autoare. E boierimea olteană, bogată, școlită în mare măsură la Paris (mai toate fetele își făceau educația la Sacré-Coeur și băieții la liceul „Louis le Grand”) și care trăia

într-o nepăsătoare convivialitate cu numeroșii țigani, robi până mai ieri, aflați pe întinsele lor moșii. E un tablou idilic dar realist, unde rigorile de conduită, conveniențele strict observate se împletesc cu spaime, temeri de „ce o să zică lumea”, resemnare în fața atotputerniciei bărbatului.

Răzbate din rândurile generalesei acel amestec de stăpânire de sine, ipocrizie, bucurii împărtășite mai ales jurnalului, cochetărie menită să ademenească un posibil soț — toate întâlnite în societatea europeană din timpul lui Napoleon al III-lea, până la Primul Război Mondial. Poate că acest ansamblu de constrângeri și-a găsit cel mai explicit locul, datorită și literaturii care l-a nemurit, în Anglia victoriană, de unde și percepția, până azi, a epocii legate de numele reginei Victoria a Marii Britanii.

Tânăra olteancă, proaspăt măritată, silită să-și urmeze soțul în garnizoană, mereu alta, era îngrozită, după spusa unei nepoate, că trebuie să se ducă la umblătoare defilând prin fața soldaților. Îi era de nesuferit gândul că aceștia știau ce avea ea în curând să facă. Același chin întâlnim și în cutare roman englezesc unde o tânără, aflată în luna de miere, pe vapor, nu are curajul să-i spună soțului că trebuie să meargă cu orice preț la *Water closet* și cum lucrurile nu puteau aștepta, e chemat doctorul vasului care, în cele din urmă, deslușește pudoarea miresei.

Sub această pecete constrângătoare evoluează viața elitei europene ani îndelungați. Și Oltenia, o argumentează paginile Olgăi Gigurtu, nu făcea excepție.

Și totuși...

Căldura vieții de familie, generozitatea unui unchi care își înzestrea bogat nepoata, bunătatea nemărginită a unei mătuși venită „să țină de urât” unui frate arțăgos sau roiul de țigănci frumoase, gureșe, devotate, care nu se sfiesc să se ia în gură cu stăpânele ca să apere cutare

codană zăpăcită — toate acestea configurează un cadru unde aparențele trebuie deosebite de realitate.

Craiova Olgăi Gigurtu apare ca orașul cu case spațioase, adevărate palate, pline de mobile prețioase, pianе, tablouri, statui, covoare aduse din Orient, unde se întâlnește o societate îmbrăcată după ultima modă pariziană sau vieneză. Nu e o idealizare retrospectivă pentru că sunt reținute și ulițele desfundate unde riscai să-ți rupi tocurile Louis XV, interiorul nu tocmai îngrijit al cutărei boieroaiice ori felul șleampăt al alteia, când nu trebuia să-și arate nurii într-un salon.

„Toate s-au schimbat și au zdruncinat sistemul nervos al oamenilor”, constată pedant autoarea în 1908, chiar dacă admite că viața e mai sigură, mai igienică, dar și mai monotună. Căci ce putea fi odinioară mai atrăgător decât puzderia de negustori veniți în casele boierești cu mărfuri din toată lumea, marchitanii cu mărunțișuri, croitorii evrei, profesorii francezi ori comenzile primite de la Viena prin intermediul lui Hagi Pop de la Sibiu? S-a dus vremea când Pipica Aman, cu o ținută ce o făcea să pară coborâtă din Bizanț, îi scria aceluiași corespondent sibian să-i trimită o trăsură vieneză, dar să fie „rumenă, frumoasă”, iar nu „vreo coptură”. La fel s-au stins lumânările de seu, de spermanțet ori de ceară care aruncau umbre misterioase prin unghere. Nu mai e nici neprevăzutul călătoriei cu poșta, al trecerii prin vad ori adăstării la hanuri pline de neprevăzut.

Tocmai pentru că această lume a apus, Olga Gigurtu, care se socoate „contemplativă”, „visătoare”, dar „stăpânită” și „critică”, se simte datoare s-o înfățișeze pentru viitorime cât mai colorat, mai veridic, mai tandru.

Craiova trăise paroxistic războiul franco-prusac din 1870. Când Parisul a început să fie bombardat, a fost ca

și cum „ar fi căzut bombele germane pe clopotnița Mântulesii” și asta pentru că elita olteană era puternic ancorată de cultura, de modul de viață francez. Majoritatea fetelor erau obligate de părinți să vorbească tot timpul franțuzește pentru că doar practicând în permanență o limbă ajungi s-o vorbești bine, sfătuiau bătrânii. Chiar dacă între ei — poate ca să nu fie înțeleși de cei mai tineri — conversau adesea în grecește. Un profesor francez împământenit constata că erau de-ajuns câteva zile ca o carte apărută la Paris să se afle deja în vitrinele librăriilor craiovene.

Stând pe malul Dunării, la Severin, unde era în garnizoană soțul ei, Olga Gigurtu reface în gând parcursul fluviului, din Pădurea Neagră până la vărsarea în Mare, întrebându-se cu melancolie câți oameni îi vor fi urmărit zbuciumul valurilor. Dar pe nesimțite îi răsare în față imaginea moșiei Coțofeni, unde împreună cu soțul ei făcuse adevărate minuni de gospodărie. La un moment dat i se păruse că acolo natura era prea zăbavnică încât îi venise ideea „să tragă pomii de crăci să crească mai repede”.

Să stai culcat în iarba înaltă, urmărind cum se fugăresc norii pe cer îi pare o adevărată fericire, îi stârnește dorul de ducă, o îndeamnă să-i facă pe toți cei din jur să zâmbească. Înconjurată de țărânci frumoase, preotese, ghicitoare, coșași care după ce erau cinstiți cu rachiu strigau: „Să trăiască domnul colonel, să ajungă general împărat!”, ca și de un păsăret pestriț (între alții 100 de curcani „fumurii”), moșierita era împlinită. Însă după șase ani, familia a fost silită să vândă proprietatea. Dacă „i s-ar putea deschide inima, acolo scrie Coțofeni”, mărturisește autoarea copleșită de tristețe.

Înconjurată de cei cinci copii (când nu erau la studii în străinătate), legănată de frumusețea meleagurilor oltești, atrasă de conversația din saloane, visătoarea femeie

creionează portrete, unele rămase de referință, cum e cel al mătușii Sevastia Bălcescu. Folosind, pentru odată, acel perfect simplu inconfundabil al oltenilor, ea rezumă oficiul de Ariel făcut de minunata femeie când s-a îmbolnăvit Barbu Bălcescu, tatăl autoarei: „Îl căută, îl scăpă, apoi plecă.” Figură tragică și misterioasă deopotrivă, care l-a vegheat și pe celălalt frate, Nicolae, mort la Palermo, Sevastia își asigură nepoatele: „Căsătoria e o fericire pentru femeie. Nu știți ce înseamnă singurătatea!”

Arareori rămâneau oltencele nemăritate, dar e greu de spus dacă asta le aducea fericirea.

Mama Zinca Viișoreanu a avut 23 de frați și surori. Ea însăși a născut 19 băieți pe care tatăl, ca să nu-i piardă, la biserică, îi încolona 2 câte 2. Țata Luța Aman, sora pictorului, se măritase târziu, după moda vremii, la 19 ani, și atunci cu un văduv bătrân, Urdăreanu. Mama Anica Engel, nașa celor patru fete ale autoarei, fostă doamnă de onoare a domnițelor Bibescu și Știrbei, s-a măritat a doua oară cu generalul rus Engel. Obsedat de etichetă, acesta se înfuria când cumnatul lui venea în halat și papuci la micul dejun. Tot el nu ezitase — au reținut bărfele timpului — să-și „uite” în trăsură soacra, o noapte întregă, la un bal de la curtea lui Vodă Știrbei pentru că refuzase să-și pună o toaletă la modă, rămânând cu boneta fanariotă pe cap.

Tanti Anica era vestită pentru frumusețea ei, „treceau Oltul beizadelele de la București” ca să le vadă pe oltence ca ea dansând. S-a măritat, a ținut casă deschisă, dar când soțul i-a adus o copilă din flori, nici Mitropolitul n-a putut-o împiedica să-l părăsească. Recăsătorit mai apoi, acesta, pe patul morții, a vrut s-o vadă pe ea în ultimele clipe ale vieții. Pe autoare nu doar îndrăzneala de a-și abandona bărbatul a impresionat-o la tanti Anica,

ci și felul cum i-a descris locuri mirifice din Europa meridională pe care avea să le viziteze ea însăși mai târziu.

Elena Glogoveanu, o mare boieroaică, „la petite maman”, cum o alinta Carol I, era soția celui care în timpul campaniei din 1877 l-a poftit la moșia sa Răcari pe principele Carol și l-a îmbrățișat: „pentru că ești de viță veche!” Casa Elenei, ajunsă ulterior sediul Primăriei orașului, avea o curte care putea adăposti 60 de trăsură.

În sfârșit, țața Anica Borănescu, căsătorită Gumă, făcea furori la Brașov alături de negustorul ei de bărbat; se despărțise de primul soț, Logadi, și autoarea observă șăgalnic: „Pe atunci femeile nu foloseau revolver sau vitriol”, ci se retrăgeau pur și simplu din viața conjoantului de nesuportat.

Descriind viața acestor mătuși care au făcut faima Craiovei, Olga Gigurtu trage o concluzie înțeleaptă: „Nici oprimarea femeilor de odinioară, dar nici libertatea prematură de azi”.

Tot acest cortegiu de boieri și boieroaice, păstrători de tradiție ori inovatori, familiști convinși sau dispuși la experiențe extraconjugale ar rămâne ca o stampă prețioasă căreia îi lipsește totuși ceva: lumea țigănească înconjurătoare. Portretul mamei Bălașa ori al Anichii Băssaru sunt absolut cuceritoare. Așa cum boierii erau mândri de strămoșii lor, și țiganii se făleau a fi „de ai lui Bengescu, Obedeanu” și își făceau un titlu de glorie din a fi cinstiți și devotați stăpânilor. Mama Bălașa crescuse patru generații ale familiei și avea „fumuri aristocratice”. Asta n-o împiedica să refuze a-și plăti impozitele fiindcă nu-i trebuia nici șosele, nici electrică... Nepoata ei era proastă gospodină și bărbatul constata cu năduf: „Deh, crescută de boieri!”

În 1916, când începe războiul, Crucea Roșie craioveană, având-o în frunte pe generăleasă, e foarte activă

și eficientă. Renaște, în fața cerințelor imperioase, acel devotament dovedit de atâtea românce în timpul Războiului pentru independență. Cu mijloace puține — la un moment dat doar contribuția bănească a membrilor Crucii Roșii — sunt ținute 5 spitale; alături de boieroaice va lucra și Anica la spălarea și rularea feșelor. Să amintim vizita unui inspector neamț care, întâmpinat de doctorul locului, elvețian de origine, cu apelativul *colega*, a fost pus la punct: „Nu sunt *colega* cu învinșii, eu sunt învingător!”

Observatoare atentă, având la dispoziție nenumărate modele pentru a zugrăvi societatea craioveană, Olga Gigurtu, defel complexată, a simțit nevoia să-și publice amintirile, ba să încerce și portrete în proză. În primul caz, demersul i-a fost încununat de succes. Prestigioasa revistă *Ramuri* i-a reținut două texte. Într-al doilea, se pare că redacția a rămas reticentă. Abia în 1935, *Scrisul Românesc* a convenit să le reunească într-un volum, alături de amintiri.

E o proză în tonul epocii, cu preluări din punct de vedere narativ din romanele Parisului, adorate de eroinele lui Caragiale. Schemele sunt cam acestea: Fată săracă, dar virtuoaasă, se căsătorește cu un bărbat de treabă. Apare un curtezan, ea rezistă dar, disperată, se duce pe malul mării și se lasă luată de valuri.

Altă femeie, de aceeași condiție, asaltată de avansurile unui nepot al soțului, rămâne văduvă căci acesta se împușcă ascultând fără voie declarațiile rubedeniei sale.

În fine, a treia eroină, Cordelia, soție și mamă, cunoaște la prietena ei, Solange, pe un Verdescu. Acesta îi cere să fugă cu el; ca să-și dovedească virtutea conjugală, își dezvelește sânul operat de cancer.

Fericire scurtă e o poveste la fel de întunecată, unde cuplul sărac dar fericit, fără copii, moare în urma unei asfixieri cu gaz.

Amintirile și-au păstrat întreaga prospețime și putere de evocare. Cititorul de azi are în față, vie și expresivă, o lume bogată, mândră, care a știut să-și trăiască viața din plin. Cei care au șansa să viziteze urmași ai boierilor de odinioară mai pot admira resturi ale strălucirii din trecut: un serviciu Limoges, o cupă Fabergé, o statueta de Romanelli, un covor caramanliu... Chiar proza își păstrează interesul, ca mostră a lecturilor răstimpului spre care ne îndreptăm tot mai des și cu nostalgie gândurile — *La belle époque*.

GEORGETA FILITTI

CĂTRE CITITORI

*R*ăsfoind, ceea ce e ultima mea plăcere, prin hârtii vechi, scrisori interesante ale multor care nu mai sunt și cu care am împărțit visurile, aspirațiile tinereții, și mai târziu dezamăgirile vieții, am dat de aceste „compoziții”, cum le ziceam noi, cele trei surori, care toate am avut pasiunea scrisului! Impresiuni, descripțiuni, mai târziu amintiri, reflecții, tot servea de materie pentru a ne satisface pasiunea!

Și nu pot înțelege marele număr de tinere de azi care consideră ca o corvoadă să răspundă la o scrisoare!

Aceste eroine ale mele, cu scrupulele lor, vor părea cu totul demodate azi — ele apar cu cel puțin 25 de ani prea târziu!¹ — și vor fi greu înțelese de contemporane, poate doar, să sperăm totuși, de un mic număr; azi, ceea ce se cere e: duchesse doit voir sa vie, il faut passer par tout, tout connaître, fût-ce à ses dépens!²

Teamă mi-e că rău fac! ar fi mai bine poate să le las să-și urmeze somnul fermecat, din care feți-frumoși de azi n-or veni să le deștepte! prea sunt demodate!!!

AUTOAREA

¹ Ediția princeps a cărții a apărut în 1935.

² „Ducesa trebuie să ia aminte, să treacă prin toate, să cunoască tot ce se poate, oricare ar fi prețul!”(fr.).

MATILDA

Era numai de 17 ani când s-a măritat; el avea vreo 37 și era magistrat. Ea fusese singurul copil la un tată bătrân, căci boierul Dănescu, care fusese însurat de două ori, n-avusese copii; ca văduv, pe la vârsta de patruzeci și câțiva ani, dintr-o legătură cu o femeie despărțită avu pe Matilda, era deci, cum se zice, „copil din flori”.

El își luă fetița, o crescău cu multă dragoste, dragoste pe care bătrânul nu știa s-o arate prin mângâiere, dez-mierdări, se îngrijea însă să nu-i lipsească nimic, să-i împlinească toate dorințele.

Se desfăcuse de mamă-sa, care îi fusese și lui necredincioasă și care era una din acele femei neastâmpărate, pasionate și frivole, însetată de emoțiuni vecinic reînnoite și care, deși căuta frigurile pasiunii, cu furtunile ei, nu știa însă ce vrea să zică „a iubi cu adevărat”.

Matilda crescău pe lângă tată-său, dădăcită de-o guvernantă elvețiană, care o iubea și o îngrijea de aproape, până pe la vârsta de zece ani, apoi tată-său îi aduse din străinătate altele mai învățate.

Era de-o sănătate cam șubredă, fără a fi bolnavă, delicată, palidă și îngrijirile tatălui său măreau încă într-însa convingerea slăbiciunii ei.

Ieșea foarte rar, avea o casă mare, cu odăi numeroase, o curte și o grădină de te pierdeai în ele. Vedea lume puțină, așa că era sfințită, lipsită de acea încredere în sine care nu se capătă decât în lume, în frecventarea societății. Se întâlnea mai adesea cu vară-sa Elena, pe care o iubea foarte mult și de care era asemenea iubită.

Aceasta, deși de aceeași vârstă, era mai înaintată în toate, ieșise în lume de la vârsta de 15 ani, părinții ei primeau, mergeau adesea la teatru, era mai vioaie, mai expansivă, mai energică și voia să deștepte în Matilda puțină încredere în sine.

Când citeau împreună un roman sau vreo poezie, Elena, care era și mai entuziastă, zicea:

— Vezi, așa aș vrea să simt, să iubesc, să mă devotez, să fac sacrificii, să simt că trăiesc!

Matilda se uita la ea, da din cap și adăuga:

— Mie mi-ar fi frică de o dragoste prea mare, apoi nu sunt destul de frumoasă pentru a inspira pasiune și poate prea slabă pentru a o resimți eu însămi!

Avea ochii mari, negri, frumoși și când are cineva asemenea ochi, părul tău e ondulat, ai talie subțire, mâini și picioare mici, ce mai vrei?

Moștenise de la tatăl ei o mare mândrie care se ascundea, ca de obicei, când nu se trăda, printr-o încredere exagerată în sine și prin dorința de-a domina, într-o aparență de timiditate. Cei mai mulți tineri sunt astfel cred, nu din modestie exagerată, și din teamă de-a nu fi apreciați destul, lipsindu-le energia spre a se impune, se retrag în ei înșiși, punând între dânșii și ceilalți ca un vâl, care oprește apropierea prea intimă.

Când împlini Matilda 16 ani, pierdu pe tatăl ei. El muri repede, pe neașteptate după o scurtă boală, lăsând-o singură în lume și disperată.